

IVAN HUDEC
JOSIP KRAJČI

Lipovljanski svjetlopis
Lipovljanske fotografije
1910.-1920.

IVAN HUDEC
JOSIP KRAJČI

Lipovljanski svjetlopis
Lipovljanské fotografie

Izdano uz financijsku potporu / Tlač knihy podporili

Ured za inozemne Slovake Vlade Republike Slovačke
Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske/
Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí Slovenskej republiky
Rada pre národnostné menšiny Chorvátskej republiky

Ivan Hudec, Josip Krajič

*LIPOVLJANSKI SVJETLOPIS 1910. - 1920. Stare fotografije s negativa na staklu /
LIPOVLJANSKE FOTOGRAFIE 1910 - 1920. Staré fotografie z negativov na skle*

Nakladnik / Vydavateľ

Spiritus movens d. o. o.
Kutina, Andrije Hebranga 6

Za nakladnika / Za vydavateľa

Maja Pasarić

Za nositelja projekta / Za vedúceho projektu

Matica slovačka Lipovljani / Matica slovenská Lipovljany
Slovački centar za kulturu Našice / Slovenské kultúrne centrum Našice

Nositelji projekta / Vedúci projektu

Josip Krajič, dr.sc. Sandra Kralj

Urednik / Redaktor

Dragutin Pasarić

Fotografije / Obrázky

Arhiva Matice slovačke Lipovljani i obiteljski albumi
Archív Matice slovenskej Lipovljany a rodinné albumy

Sažetak / Resumé

dr.sc. Sandra Kralj

Prijevod na slovački jezik / Preklad do slovenského jazyka

dr.sc. Sandra Kralj

Lektor za slovački jezik / Lektor pre slovenský jazyk

Mgr. Mária Žúreková

Lektor za hrvatski jezik / Lektor pre chorvátsky jazyk

Kristina Patila, prof.

Likovno i grafičko oblikovanje / Výtvarné a grafické spracovanie

Domagoj Pasarić

Tisak / Tlač

Denona d. o. o., Zagreb

ISBN 978-953-7553-25-8

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 808520
CIP zápis dostupný v počítačovom katalógu
Národnej a univerzitnej knižnice v Záhrebe pod číslom 808520

Fotografija/Fotografia**Digitalna obrada fotografija / Digitálne spracovanie fotografií**

Željko Gašparović

Na prednjoj strani ovitka / Na titulnej strane obálky:

Djuro Krajič - fotonegativi na staklu - Zbirka Matice slovačke Lipovljani
Đuro Krajič - foto negativy na skle - Zbierka Matice slovenskej Lipovljany

Stari fotoaparati/ / Staré fotoaparáty

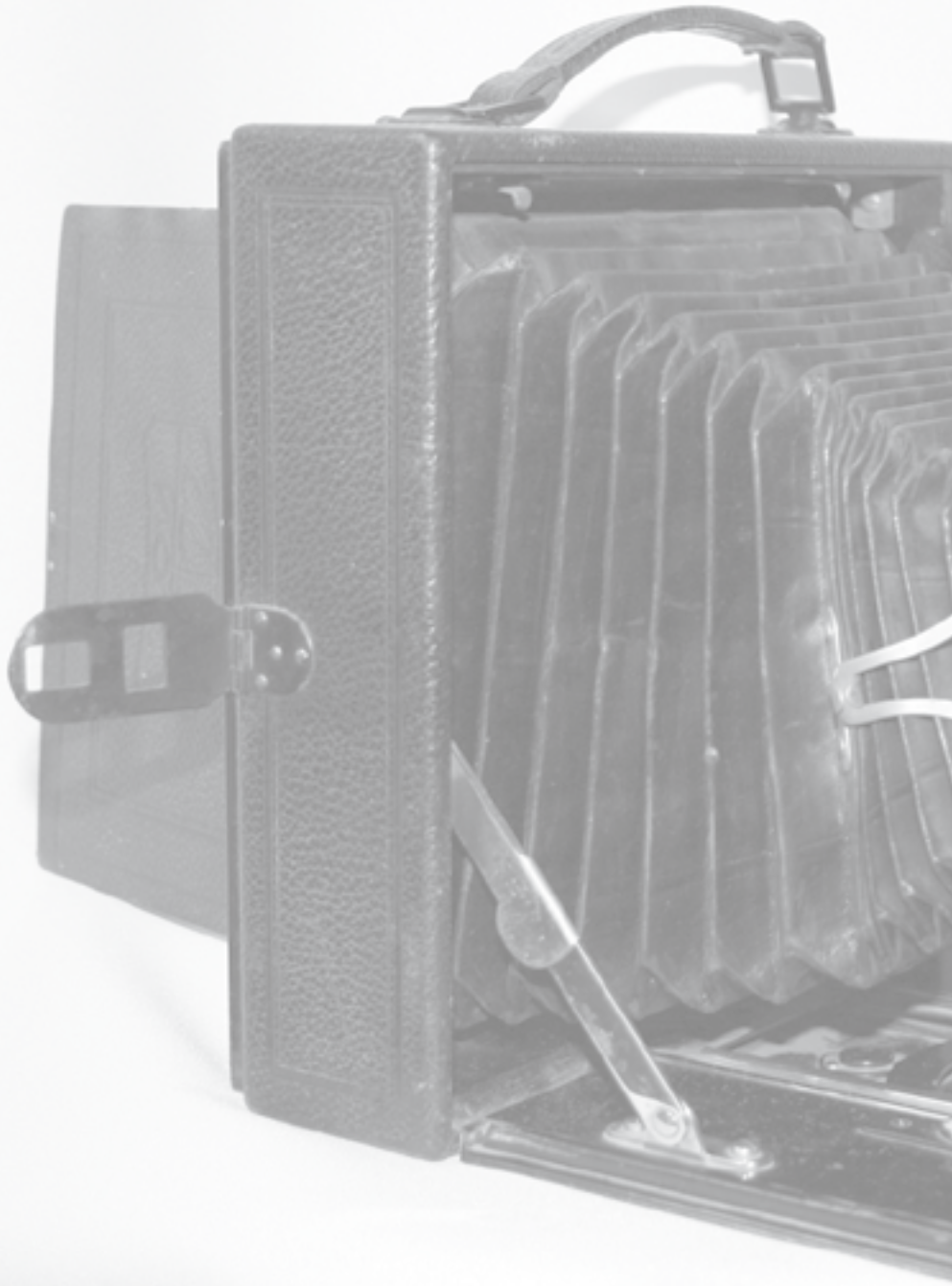
Foto Miler Kutina

IVAN HUDEC
JOSIP KRAJČI

Stare fotografije s negativa na staklu
Staré fotografie z negativov na skle

Lipovljani, lipanj 2012.

Sadržaj / Obsah

<i>Uvod / Úvod</i>	7	
I.		
<i>Kako je nastala ova knjiga? / Ako vzniklo toto dielo?</i>	11	
II.		
<i>Uz lipovljanske svjetlozapise / O lipovljanskyh svetlopisoch</i>	15	
<i>“Ptičice” Đure Krajčija / „Vyletí vtáčik“ Đura Krajčiho</i>	15	
<i>Obiteljsko stablo Krajči / Rodostrom rodiny Krajči</i>	16	
<i>Željanska ulica u Lipovljanima / Željanska ulica v Lipovljanoch</i>	18	
<i>Sjećanja na lipovljanske fotografije / Spomienky na lipovljanske fotografie</i>	19	
III.		
<i>Zbirka starih foto negativa staklu / Zbierka starých fotonegátívov na skle</i>	21	
A l b u m / A l b u m.....		27
<i>I. Iz seoskog dvorišta / Z dedinského dvora</i>	29	
<i>II. U slobodno vrijeme / Vo voľnom čase</i>	37	
<i>III. Portreti majstora Đure / Portréty majstra Đura</i>	46	
<i>IV. Dobri susjedi / Dobří susedia</i>	52	
<i>Zapisi uz album / Zápisy z albumu</i>	57	
<i>Sažetak / Resumé / Summary / Zusammenfassung</i>	60	
<i>O autorima / O autoroch</i>	63	

Fotografija je suvremenije ogledalo povijesti, ona je dokumentarna i izvorna potvrda zbivanja u svim okolnostima: od života na kućnom pragu do čovjekova boravka na Mjesecu. Knjiga *Lipovljanski svjetlopis*, koju su priredili Ivan Hudec i Josip Krajči, ili bolje rečeno, album koji ćemo radoznalo prelistati, nema taj međuplanetarni sadržaj. No što se autora fotografija tiče, ima međunacionalnu dimenziju. Naime, objavom ove publikacije više se ne krije, već otkriva autor fotografija Đuro Krajči. Nažalost, nema ranije ispisanu biografiju kako onu životnu, a još manje stvaralačku, načinjenu zapisima svjetlom. Autori, osobito davnih crno-bijelih uradaka, dugo su poput likovnih umjetnika nazivani - slikari ili češće i majstori. Đuro Krajči, kojemu je slučajnim otkrićem tek otvorena priča o njemu samome, ali fotografskom ostavštinom i za mnoge naraštaje iza njega, rođen je 1875. godine u Slovačkoj u mjestu Lazany. Radom, ali naslućuje se i boemskim životom te boravišnim adresama, bio je širom negdašnje Austro-Ugarske. Predajom se saznaje da je u starijim godinama živio u Češkoj. Posljednji kontakt poznat je iz 1953. godine kada je imao 78 godina, stoga je najvjerojatnije preminuo u Češkoj. No poznato je da mu u lipovljanskom okruženju i ozračju života pripada drugo desetljeće 20. stoljeća (1910. – 1920.). Vrijeme je to i intenzivnijeg naseljavanja Slovaka u Lipovljane, a čiji proces započinje već 1883. godine. U do sada objavljenim djelima na tu temu dragocjene su fotografije iz osobnih dokumenata doseljenih, ali naći će se i one s portretima snimljenima i za života u Lipovljanima. Moguće je da su neke fotografije iz obiteljskih albuma uhvaćene objektivom Đure Krajčija. No, sasvim je sigurno da je tijekom restauracije Slovačke etno kuće (nekada vlasništvo Vinka Krajčija) na njezinu tavanu pronađeno sedamdesetak fotonegativa na staklu i „oka njegove kamere su djelo“. Dragocjenost je vrijedna s istraživačkog stajališta, baš kao što je i obnova kuće povratak graditeljskoj i sveukupnoj baštini života slovačkih obitelji. U toj i kućama Željanske ulice te Lipovljana uopće, živjeli su ljudi, otvarali dvorišna i kućna vrata, sudjelovali u zajedničkim poljodjelskim radovima i pučkim svečanostima. Uz dobrodošlicu u tom dvorištu Petra Krajčija čekao bi ih njegov brat Đuro, ne s poljoprivrednom alatkom, već fotografskim aparatom, onim s mijehom, koji je za današnje digitalne prilike veličinom i načinom uporabe već davna povijest. Očito su ta kuća i dvorište, iako to nije pisalo na ulazu, bili fotoatelje i prostor znalca tehnologije fotografiranja. A u to vrijeme „slikati se“ nije bila kao danas svakodnevnica, već osobito svečan, gotovo životni čin. Za to se, a posebno portretno fotografiranje, dugo pripremalo. Tražila se i oblačila najljepša odjeća, tekstilne zidne ili posteljne rukotvorine koristile su se kao zastor da pozadina ne umanjí oštrinu lika, ili pak da uljepša ugođaj radosti trenutka. I za osmijeh se pripremalo pred ogledalom ili kako se nekada govorilo „pred psihom“, e, da bi i onaj osobni psihološki ovjekovječeni trenutak ozbiljnosti ili zadovoljstva bio registriran. Razumljivo, i fotograf je davao svoj doprinos uputama, primjerice koji dio odjeće istaknuti, uz koji kućni predmet stati, najčešće stolac ili stalak za cvijeće. Djevojci se govorilo kako poravnati maramu ili momku šeretski staviti šešir, a kod vojnika brinulo da se naglase odora i stav. I opet, za razliku od danas, izrada fotografije, a čekalo se na nju i nekoliko dana, imala je svoje trenutke uzbuđenog iščekivanja. Danas Etno kuća Slovaka u Lipovljanima zahvaljujući Đuri Krajčiju ima ono što i svaki dom - svoj album, iako skupni, ipak blizak onom obiteljskom. Zналаčkim umijećem Željka Gašparovića iz Novske obrađeni negativni dobili su, posebno istraživanjem povijesti lipovljanskih Slovaka Ivana Hudeca, i svoj arhivski značaj. Uz fotografije potraženo je i sjećanje njegova danas osamdeset petogodišnjeg rođaka Pražanina Pavela

Krajčija tijekom posjeta Lipovljanima 2011. godine, kao i njegove sestre Meluške i brata Vinka. Dobrim dijelom prepoznati su i oni koji su stali pred Đurinu kameru. Autor teksta potrudio se da u zaborav ne padnu ni Đurini nasljednici koji su fotografijom obilježili lipovljanski kraj i ljude. Kombinacijom starih lipovljanskih razglednica i izrađenim stablom obitelji Krajči, a što je nadasve vrijedan zahvat, otkriva se život jednog vremena. To zasigurno raduje i u istraživanju također agilnog predsjednika Matice slovačke Lipovljani Josipa Krajčija i sve članove, ali i Lipovljance općenito. Otkriće je dalo i motiva poznatoj etnologinji Slavici Moslavac u otkrivanju pojedinih elemenata, posebno onih vezanih uz pučko odijevanje i običaje. Fotografije su svrstane u poglavlja „Portreti majstora Đure“, „Iz seoskog dvorišta“, „U slobodno vrijeme“ i „Dobri susjedi“. Ovo posljednje, u kojemu dominiraju hrvatske nošnje lipovljanskog kraja, potvrđuje suživot doseljenih i starosjedilaca i u trenucima koji tehnički ovjekovječuju sadašnjost, ali su više nego dragocjena poruka budućnosti. Lijepo je kad se ti životi zrcale i u ovoj dvojezičnoj knjizi, a gdje fotografije zahvaljujući zaljubljeništvu Đure Krajčija u kameru, govore više od riječi.

Dragutin Pasarić

Fotografia vo všeobecnosti predstavuje moderné zrkadlo dejín, dokumentárna a autentická je svedectvom diania v rôznych situáciách: od života v domácom prostredí, po cestu človeka na Mesiac. Kniha, či skôr album *Lipovljanski svjetlopis*, ktorú zostavili Ivan Hudec a Josip Krajči, svetový význam možno nemá. Avšak, čo sa týka autora fotografií, tu je prítomná medzinárodná dimenzia. Uverejnením tejto publikácie sa zverejňuje aj autor fotografií Đuro Krajči. Jeho životopis nemáme zaznamenaný, ani ten profesijný, hoci zanechal po sebe „zápisy svetlom“. Autori, najmä tých dávnych čierno-bielych, fotografií boli považovaní za výtvarných umelcov – niečo ako maliari alebo majstri vo svojom odbore. Náhodným objavom sa znovuotvoril príbeh Đura Krajčiho, o ňom samom, ale aj o jeho fotografickom dedičstve významnom i pre generácie, ktoré prišli po ňom. Narodil sa v r. 1875 na Slovensku v obci Lazany. Podľa množstva prechodných bydlísk v rámci celého bývalého Rakúsko-Uhorska môžeme vidieť, že aktívny bol, či už pracovne, alebo to svedčí o istom bohémskom spôsobe života. Z ústneho podania sa dozvedáme, že v starobe žil v Česku. Posledná stopa po ňom je z roku 1953, kedy mal 78 rokov a predpokladá sa, že zomrel v Česku. Z jeho životopisu je známe, že v lipovljanskom prostredí prebýval v druhom desaťročí 20. storočia (1910-1920). Je to obdobie intenzívneho sťahovania sa Slovákov do Lipovljan, ktorého začiatky sa datujú už od 1883. V doteraz uverejnených publikáciách k tejto problematike sú cenné najmä fotografie z osobných dokladov prisťahovalcov, ale nájdu sa aj portréty zaznamenané počas života v Lipovljanoch. Pochádzajú z rodinných albumov a možné je, že niektoré boli zachytené objektívom Đura Krajčiho. Jedno je však isté, počas reštauračných prác na tradičnom slovenskom dome (voľakedajšie vlastníctvo Vinka Krajčiho) bolo na povale nájdených okolo sedemdesiat foto-negatívov na skle a sú to očividne jeho diela. Zbierka predstavuje cenný výskumný materiál. Takým by mal byť aj tradičný slovenský dom po rekonštrukcii, ku ktorej sa pristúpilo s cieľom uchovať tradičné stavebné techniky a slovenské kultúrne dedičstvo v danom priestore. V tomto, aj v iných domoch na Željanskej ulici a v Lipovljanoch žili ľudia svoj každodenný život, spoločne sa zúčastňovali na poľnohospodárskych prácach a svätili sviatky. V dvore Petra Krajčiho často vítal hostí aj brat Đuro s fotografickým aparátom. Bol to ešte ten, čo mal mech, a ktorý pre dnešnú digitálnu dobu veľkosťou a spôsobom používania reprezentuje dávnu minulosť. Je zrejme, že hoci na vchode nebola umiestnená tabuľa s príslušným nápisom, dom a dvor slúžili ako „fotoštúdio“, kde pracoval s danou technológiou znalec. V danej dobe fotografovanie sa nebola každodenná záležitosť, ba skôr to bol slávnostný úkon, pre život však už dôležitý. Preto sa k príprave na túto udalosť pristupovalo s časovou rezervou, aby sa všetko dôkladne pripravilo. Pátralo sa po najlepšom odevu v rodinnej skrini, z nástenných textílií alebo rukou vyšitých posteľných pokrývok sa improvizovane pripravilo pozadie, tak aby podporilo výzor osoby a podčiarkovalo radosť z tohto okamihu. Aj úsmev sa pripravoval pred zrkadlom, alebo, ako sa niekedy hovorilo, „pred psihou“, aby bol uspokojivo zvečnený aj okamih serióznosti alebo spokojnosti fotografovanej osoby. Fotograf vkladal svoj prínos návodmi, ktorú časť odevu treba zvýrazniť, ku ktorému predmetu z interiéru domu sa postaviť – najčastejšie to bola stolička alebo stojan na kvetináč. Dievčaťu radil ako uhladiť šatku alebo mládencovi ako šibalsky skloniť klobúk, u vojakov sa dával dôraz na uniformu a polohu. Na rozdiel od súčasnosti, na vyvolanie fotografie sa čakalo aj niekoľko dní, čo iste malo svoje čaro netrpezlivého očakávania. Vďaka Đurovi Krajčimu má tradičný slovenský dom to, čo má každý iný dom – vlastný rodinný album, hoci aj nie v klasickom ponímaní, z hľadiska albumu rodiny, ale skôr z pohľadu širšieho spoločenského záberu. Znaleckým umením fotografa Željka

Gašparoviča z Novskej a výskumom dejín lipovljansky Slovákov, ktorý zrealizoval Ivo Hudec, spracované negatívy nadobudli archívny význam. Pre potreby tohto vydania sú v publikácii okrem fotografií spracované spomienky dnes 85-ročného Pavla Krajčiho z Prahy, príbuzný Ďura Krajčiho, ktoré vyrozprával počas návštevy Lipovljan v roku 2011, taktiež jeho sestry Melušky a brata Vinka. Osoby, ktoré zvečnila Ďurova kamera, sa podarilo zväčša identifikovať. Autor textu sa snažil, aby do zabudnutia neupadli ani Ďurovi nasledovníci, ktorí prostredníctvom fotografií zvečnili lipovljansky kraj a ľudí. Kombináciou starých lipovljansky fotopohľadníc a vyhotovením rodostromu rodiny Krajči je zobrazené jedno obdobie lipovljanskeho života. Výsledok tohto projektu iste poteší predsedu Matice slovenskej Lipovljany Josipa Krajčiho, aktívneho vo výskume tejto problematiky, ako aj všetkých členov Matice i Lipovljanocov všeobecne. Objav negatívov motivoval známú etnologičku Slavicu Moslavac k štúdiu jednotlivých elementov súvisiacich s ľudovým odevom a obyčajmi. Fotografie sú rozdelené do kapitol „Portréty majstra Ďura“, „Z dedinského dvora“, „Vo voľnom čase“ a „Dobří susedia“. Posledná spomenutá kapitola, ktorej dominuje chorvátsky ľudový odev lipovljanskeho kraja, potvrdzuje spolužitie prisťahovalcov a domáceho ľudu aj v okamihoch technického zvečňovania súčasnosti a predstavujú viac ako cenný odkaz pre budúcnosť. Sme radi, že sa takýto život odzrkadľuje aj v tejto dvojjazyčnej publikácii, v ktorej fotografie, vďaka záľube Ďura Krajčiho, hovoria viac než slová.

Dragutin Pasarić

Kako je nastala ova knjiga?

Dan kao i svaki drugi, rujanska subota 2009. godine. Kao stvorena za malo druženje starih prijatelja koje vezuje i potiče da svoju slobodnu subotu provedu zajedno, slovačko porijeklo i ljubav prema preostalim kulturnim vrijednotama, skupljenim u kućerku na kraju sela. A kako veze sa slovačkom domovinom u drugoj i trećoj generaciji bivaju sve bljeđe, petnaestak vrijednih članova Matice slovačke Lipovljani odlučilo je oteti zaboravu sve što se očuvano zateklo na netom kupljenom starom imanju, tamo na kraju Željanske ulice, nekad tegobno blatnjave i pune vesele dječice mahom slovačkih doseljenika. Danas je to uredna, ljupka, asfaltirana, vijugava ulica koja završava u romantičnom poljskom puteljku, gdje pred vama nerijetko pretrči preplašeni zec ili pokoja srna.

Eto, baš ovdje, lipovljanski su matičari odlučili na svom slovačkom kućerku, u dva dana radne akcije, skinuti, zamijeniti i popraviti trošno krovšte, zatekavši ga onako, kako su ga stari *cimermani* vještim rukama samouka istesali u hrastovoj građi davno, tamo dvadesetih godina prošlog stoljeća. Sada su se njihovi potomci na posjedu vrijedne graditeljske baštine dohvatili sličnog, ali lakšeg posla. Naum je u svijesti i plemenitoj slovačkoj duši, da se povrh svega, ponovo oživi i stvori duhovno ozračje u ovoj seoskoj sredini o povijesnim i kulturnim vrijednotama, koje su godinama tu negdje, pored nas, gotovo zaboravljene. I okupili se marljivi matičari, došli su i susjedi iz Željanske ulice. Poletno radeći, ubrzo skinuše s krova pažljivo sve crjepove, redajući ih jedan uz drugi na travu u dvorištu pored kuće. A gore je ostao razgolićen stari čađavi tavan, sa stršećim rogovima

krova, gotovo stoljeće netaknutog.

Bilo je tu drvenih predmeta, rukotvorina jer prethodni je vlasnik Petar Krajči bio vrstan drvodjelac, bačvar, uz to solidno obrazovan (što bi se reklo “načitan”). A to se vidjelo i po brojnim, u prašini tavana otkrivenim starim kovčezima, a u njima uredno složenim starim knjigama, raznim slovačkim i hrvatskim časopisima, molitvenicama i vrijednim obiteljskim papirima, koji se u svakoj kući posebno čuvaju. Kao da je vrijeme stalo. U svakom kutku tavana, na podu premazanim glinom miješanom s pljevom od žita, nalazili smo nama čudesne, a našim precima gotovo svakodnevene

uporabne predmete. Drveno korito, dojača, vreteno, mliječnjak, ham za uprezanje stoke, užad, lanci, kuhače... Podno samog zabata raskrivenog krovišta, pod debelim slojem paučine bilo je nekoliko smotuljaka poput starih novčanika, izvana koža, a unutar - čekaj, što je to ovdje? ... neka crna, čađava stakalca, ali uredno složena, bolje rečeno, slijepljena u tim kožnim *buđelarima!* Pa to su stari fotonegativi, zauste stariji i iskusniji. Da stvarno! Umalo bacismo pravu dragocjenost. Ima toga još! Skupili smo pedesetak međusobno slijepljenih, prašnjavih, vlagom načetih, a djelomice i polomljenih stakalaca.

Tako je počeo ovaj projekt.

Tada još uvijek nismo znali što imamo, niti odakle je ova staklena zbirka završila baš na ovom tavanu. U našim je očima od tada stara kuća dobila još veći značaj. A blagodat pronalaska nečeg tako starog, potakla nas je da istražimo porijeklo i sadržaj našeg malog dokumentarnog blaga. Obratili smo se dobrom poznavatelju starih fotografskih tehnika i pravom fotografskom majstoru Željku Gašparoviću- Gaši iz Novske. Kao naš prijatelj i zaljubljenik u fotografiju s puno se entuzijazma prihvatio novog izazova. Nakon pažljivog čišćenja, razdvajanja, laboratorijske obrade staklenih pločica, osvanule su u digitalnoj izvedbi fascinantne crno-bijele fotografije.

Prvi smo korak napravili. Ali tko je to izradio i tko su ti ljudi na fotografijama? Nitko nije mogao niti pomisliti da na jednom starom seoskom tavanu lipovljanski Slovaci imaju bogatu fotodokumentarnu građu, kao svjedočanstvo o tragu vremena, načinu života tamo nekih siromašnih doseljenika iz još veće zabiti srednje Slovačke. Obitelj Krajči samo je jedna od pedesetak obitelji koja je odlučila iz neimaštine i vrlo skromnog života doći na ove prostore, a zatim težački i mukotrpno na svom "gruntu" stvarati i živjeti za buduća pokoljenja. Mi, kao slijednici i potomci ovih naših predaka, sada nastavljamo živjeti istom onom slovačkom dušom na nama dragim hrvatskim prostorima. Ovo izdanje naš je mali doprinos očuvanju kulturne baštine i jednog svjedočanstva o doseljavanju Slovaka u lipovljanski kraj.

Josip Krajči

Ako vzniklo toto dielo?

Bol to deň, ako každý iný. Septembrová sobota roku pána 2009. Ako stvorená pre stretnutie sa so starými priateľmi. Putom, ktoré ich spája a vedie ich k tomu, aby spoločne strávili sobotu, je slovenský pôvod a láska ku kultúrnym skvostom zhromaždených v chalúpke na konci dediny. Keďže spätosť druhej a tretej generácie so slovenským domovom každým dňom slabne, pätnásť húževnatých členov Matice slovenskej Lipovljani sa rozhodlo ochrániť od zabudnutia všetko, čo našli na nedávno zakúpenom majetku niekde na konci Željanskej uličky. Voľakedy bola pochmúrna a blatistá, hoci plná veselých detí slovenských prisťahovalcov. Dnes je to úhľadná pôvabná ulica s kľukatou asfaltovanou cestou, ktorá zatáča do romantickej poľnej cestičky, kadiaľ občas preskočí zajac alebo srnka.

Lipovljanski matičiari sa rozhodli na svojej slovenskej chalúpke v priebehu dvoch dní odstrániť, vymeniť a opraviť schátralú strechu, vytvorenú zručnými *rukami cimermanov-samoukov*, ktorí tieto dubové trámy vytesávali ešte voľakedy v dvadsiatych rokoch minulého storočia. Ich potomkovia sa teraz chytili do podobných prác, len o niečo jednoduchších. Rozdiel je aj v tom, že ju teraz vykonávali na cennom objekte ľudovej architektúry. Šľachetným úmyslom slovenskej duše je znovuoživenie podoby tohto dedinského prostredia a jeho historických a kultúrnych hodnôt, ktoré roky pretrvávali tu niekde, blízko, a my sme o tom netušili. Postretali sa tak húževnatí matičiari, prišli aj susedia zo Željanskej ulice. Nadšene pracovali a čoskoro sňali zo strechy škridle a poskladali ich do dlhého radu na trávnik vo dvore. Pod nebom zostali trčať storočné staré krovky a obnažená, sadzou sčernená povala, nedotknutá od čias, kedy ju Lipovljanci postavili.

Našlo sa tu veľa drevených predmetov, prevažne ručnej výroby. Je to pochopiteľné, keďže predošlý majiteľ Petar Krajči bol zručný tesár a debnár, ktorý bol aj pomerne vzdelaný - bol to sčítaný človek, o čom svedčí obsah prachom zapadnutých kufrov nájdených na povale. V nich ležali prehľadne uložené staré knihy, rôzne slovenské a chorvátske časopisy, modlitebné knižky a vzácne rodinné dokumenty, ktoré sa v každej rodine obzvlášť starostlivo chránia. Akoby sa na tomto mieste čas zastavil. V kútoch povaly, na podlahe omazanej hlinou zmiešanou s plevami, sme objavovali pre nás skvosty, veci, ktoré však pre našich predkov predstavovali len jednoduché úžitkové predmety. Povala vyžarovala rozprávkovú atmosféru, ktorú v detstve každý večer pred spaním vedela vyčariť babka... Drevené koryto, šechtár, vreteno, mliečnik, postroj na zapriahanie dobytky, povrazy, reťaze, varechy... Všetko, čo sa každodenne nepoužívalo, bolo odložené na povalu. Pod štítom odkrytej strechy, pod hrubou vrstvou pavučiny, ležalo niekoľko zvitkov podobajúcich sa na peňaženky, zvonka kožené a vnútri..., čo je to? Nejaké sadzou začiernené sklíčka, prehľadne usporiadané, či skôr zlepené v tých kožených plesnivých puzdrách! Jáj, to sú staré negatívy, vykriklí starší a skúsenejší. Veď naozaj! Takmer sme tieto skvosty vyhodili. Ešte je tu toho! Zozbierali sme päťdesiatku medzi sebou zlepených, prachom zapadnutých, vlhkosťou načatých a čiastočne aj rozbitých sklíčok.

Tak sa začal tento projekt.

Vtedy sme ešte nevedeli, o čo ide a odkiaľ sa táto sklená zbierka nabrala práve na tejto povale. Po tomto objave nadobudol starý dom v našich očiach väčší význam. A nás priviedla k rozhodnutiu vypátrať pôvod a obsah nášho skromného dokumentačného pokladu. Obrátili sme sa na znalca starej fototechniky a majstra fotografie, nášho kamaráta Željka Gašparovića-Gašu z Novskej. S veľkým entuziazmom a láskou prijal našu výzvu. Opatrne vyčistil, rozlepil a laboratórne spracoval sklíčka, a na svet prišli fascinujúce čierno-biele fotografie v digitálnom prevedení.

Prvý krok je za nami. Avšak, kto je autorom fotografií, a kto sú ľudia na fotkách? Nikto nemohol predpokladať, že na jednej dedinskej povale lipovljanski Slováci uchovávajú bohatý foto-dokumentačný materiál ako svedectvo minulých čias, ktoré svedčí o spôsobe života chudobných prisťahovalcov z ešte chudobnejšieho stredného Slovenska. Na fotografiách sú prví vlastníci tohto rodinného domu, jedni z päťdesiatich rodín, ktoré chudoba prinútila k migrácii do tejto oblasti. Tu následne ťažkou prácou na svojom „grunte“ vytvárali hodnoty pre budúce pokolenia. My, potomkovia s otvorenou slovenskou dušou, pokračujeme v živote v chorvátskom prostredí. Táto publikácia je našim malým príspevkom k ochrane kultúrneho dedičstva a svedectvom o prisťahovalectve Slovákov do lipovljanskeho kraja.

Josip Krajči

Mnogobrojna obitelj Petra i Marije Krajči, početkom 30-tih godina prošlog stoljeća. Snimljeno na njihovom skromnom imanju (danas slovačka etno kuća) na kraju Željanske ulice. Tu je povremeno snimajući boravio Petrov brat Đuro. Iz tih trenutaka ostavio je dragocjene negative na staklu, a čije crno bijele fotografije predstavljaju temeljni sadržaj ove knjige.

Uz lipovljanske svjetlozapise

Svaki narod drži do svoje povijesti pa tako i hrvatski i slovački, ali i do povijesti svoje dokumentarne fotografije - od sveopćih oblika života (promjene političkih sustava, ratovi i sl.) do one umjetničkog iskaza. Na to upućuju brojne stručne knjige. U svim zemljama nezaobilazno spominju izniman značaj *pisanja svjetlom* na fotoosjetljivoj podlozi: od prvih relativno jednostavnih tehnika znanih kao talbotipija i dagerotipija do današnjih najsuvremenije korištenih oblika.

Prvi pronalazač fotografije na staklu, a koja datira iz 1842. godine, Slovenac je Janez Puhar (1814. – 1864.). U razvoju fotografije osobita je uloga Engleza Archera koji je 1851. g. patentirao tzv. mokru ploču ili kolodijevu ploču, a što je gotovo istisnulo iz uporabe dagerotipiju i većinu ostalih tehnika fotografiranja.

U 19. stoljeću većina umješnih fotografa kao najpogodnije za negative koristi staklo, a papir za pozitive. Tamna komora (*camera obscura*) s lećama, dotjerana nogarima i čeličnim užetom za snimanje, ali i nezaobilaznim crnim platnom preko glave fotografa, ostala je u sjećanju starijih ljudi. Kod snimanja fotograf bi pri danjem svjetlu namjestio skupinu ili pojedinu osobu uz upozorenje da se ne miče duže vrijeme.

Nakon toga otišao bi do fotoaparata, stavio tamnu krpu preko glave, a u aparat fotoosjetljivu staklenu ploču za budući negativ i uz obvezatno izgovoreno „ptičica“ lagano bi fotografirao preko okidača na čeličnom užetu. Zlu ne trebalo, fotografi su isti postupak znali ponoviti kako bi rezultat fotografiranja bio kvalitetniji.

„Ptičice“ Đure Krajčija

Nažalost, teško je doći do tih starih fotoaparata, a kakovim se služio i naš Slovak Đuro Krajči i s onim uzvikom „ptičica“ ovjekovječio Lipovljance u razdoblju od 1910. do 1920. godine. Đurin brat Petar Krajči rođeni je Slovak, a čiju je kuću otkupila i uređuje izvornim slovačkim inventarom Matica slovačka Lipovljani. Njezin tavan, na kojemu su pronađeni negativni na staklu fotografa Đure Krajčija, dugo je godina bio skrovište te vrste zapisa o Lipovljanima. Očito mjesto snimanja, osim kuće koja je imala i ulogu ateljea, bilo je dvorište fotografovog brata Petra.

Đuro Krajči mnogo je putovao, radio je u Mađarskoj, Slovačkoj, Austriji i Češkoj. Fotografija mu nije bilo zanimanje, već se njome bavio iz ljubavi i hobija. Iz radoznalosti za tehniku snimanja, fotoaparat je nabavio u tridesetoj godini života.

Opskrbio se i znanjem od fotografiranja do izrade fotografije (pozitiva) u priručnoj tamnoj komori s crvenim

svjetlom. Upoznao je razvijач i fiksir. Hvala mu, što je spojio ugodu snimanja i korisnost izrade fotografije, ne samo na svoju, već i radost Lipovljanaca koje je fotografirao. Bila je to za te prilike tehnika umijeća. Iako Đurine fotografije ne nose vrijednosti umjetničkoga, danas s distance vremena prava su dragocjenost spomena na jedno nepovratno vrijeme. Bez dvojbe potvrđuje se ona - slika govori više od tisuću riječi. Kamera Đure Krajčija ovjekovječila je i za povijest vizualno potvrđuje vrijeme doseljavanja Slovaka u Lipovljane i prilagodbu novoj sredini. Vršidba u selu, tek je jedna od dočaravajućih slika života. U ozračju rada donosi i njemu potrebne aktere. Sastavnica slike okružje je u kojemu se vršidba obavlja. Vidi se slamom pokriven štagalj (ražena slama – *bapke*) kao i *plevinjak*. Taj nam motiv otkriva kakove su Slovaci pri doseljavanju podizali gospodarske zgrade. Dobar dio slika prikazuje žene u slovačkim, ali i hrvatskim nošnjama. To, dakako, dokazuje da su se Slovaci odmah nakon doseljenja (prvo se bilježi još 1883.) zbog sličnosti svjetonazora uklopili i u život hrvatskog pučanstva Lipovljana. Nije rijetkost da su se Hrvati i Slovaci pokumili ili da je sklopljen mješoviti brak.

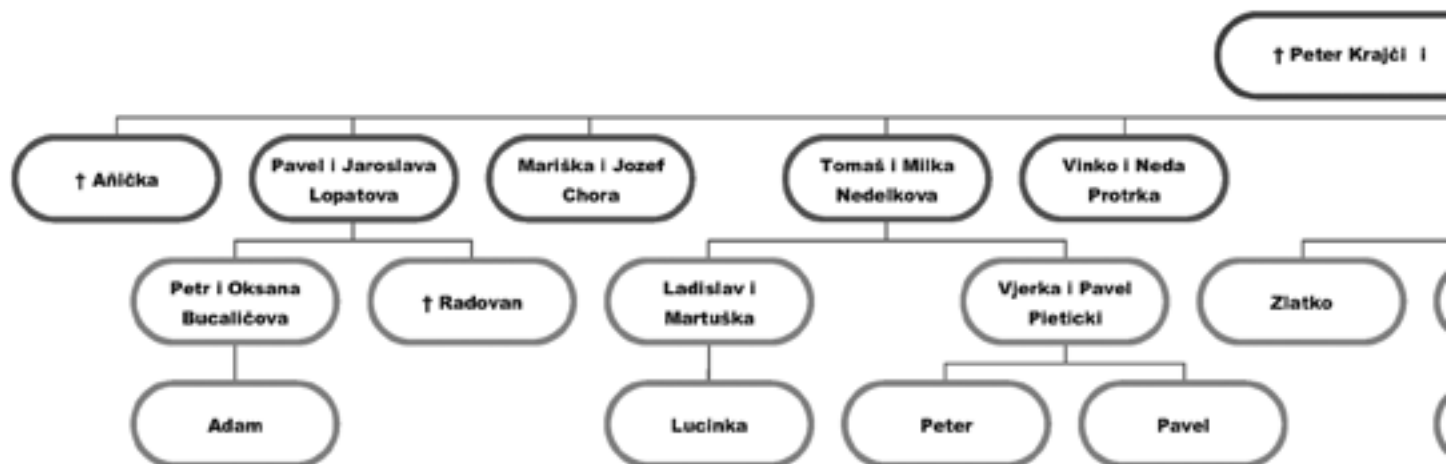
Fotografije iz Prvog svjetskog rata s austrougarskim vojnicima dio su prošlosti koji svjedoči o životu u zajedničkoj monarhiji.

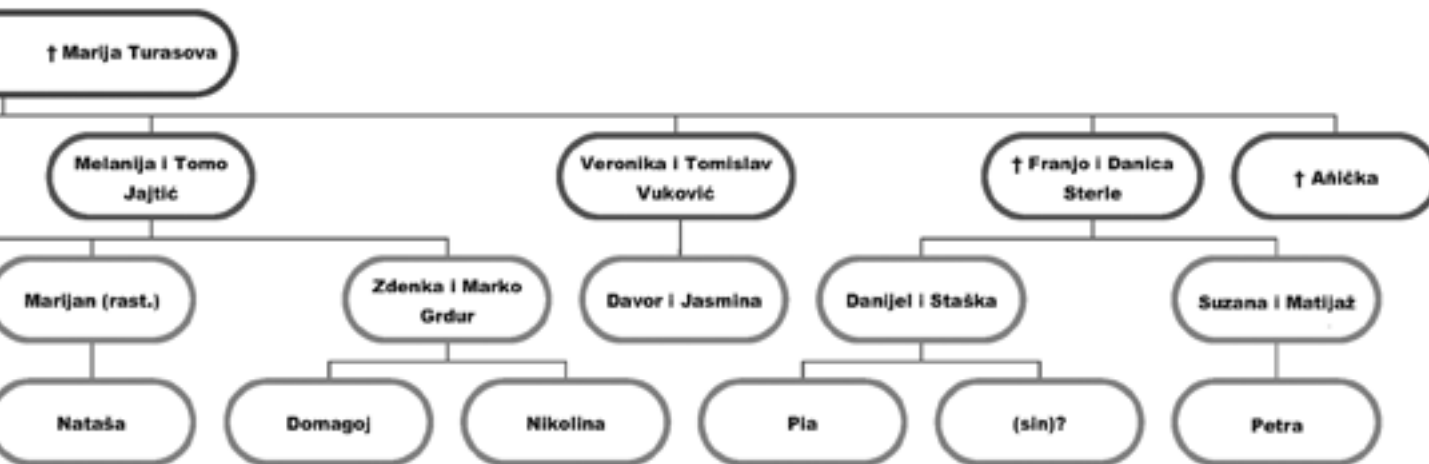
Obiteljsko stablo Krajči

Fotografije u albumu sjećanja nude motive starice ovjekovječene s krunicom ili bake uz unučad s ljiljanom u ruci, koje jasno govore o vjerskom opredjeljenju doseljenih Slovaka. Životni moto kao i pobožnost bliskim im Hrvata bio je *MOLI I RAD I (ORA ET LABOR)*. Slike dobivene iz starih negativa, prema odjeći i raspoloženju koje zrači s osoba uoči trenutka svjetloписа, nude i spoznaju o složnom zajedničkom životu u Lipovljane doseljenih Čeha.

I danas sto trideset godina od doseljenja lijepo je osjetiti vrijeme i spomen na izvrsne odnose Slovaka sa svim ljudima dobre bolje u zajedništvu na hrvatskom tlu, a s ponosom na slovačke korijene. Na tavanu Slovačke etno kuće otkriveni negativni na staklu Đure Krajčija sada više ne skrivaju, dapače, snažno otkrivaju pozitivno ozračje života Lipovljana u prva dva desetljeća 20. stoljeća.

Peter Krajči i njegova braća Đuro, Ignac, Joško, Ondriš i sestra Anna rođeni su u danas općinskom mjestu LAZANY, oblast Prievidza.

Željanska ulica u Lipovljanima

Pouzdana se zna da su lipovljansku ulicu koja nosi naziv Željanska prilikom doseljavanja izvorno utemeljili i dali joj pečat života Slovaci. Stigavši 1891. godine u Lipovljane, Matej Bednar započeo je s izgradnjom kuće na lokaciji dva kilometra južno od rimokatoličke crkve. Uz obiteljsku kuću obitelj Bednar imala je tu trgovinu te gostionicu s omanjom dvoranom za ples. U smjeru zapada sve do šume s dva oštra zavoja tu tada blatnjavu ulicu, ali pogodnu za bavljenje poljoprivredom, naseljavali su sljedeći Slovaci:

Štefan Hepner (1899.); Michal Kubran (1901.); Ruža Krajči (1902.); Valent Kobela (1904.); Ivan Klopček (1907.); Ivan Mokry, Jozef Hepner, Štefan Piješ, Ivan Dijan (1909.); Ignac Krajči, Štefan Rybar, Peter Krajči, Jozef Marko, Michal Antal, Ignac Kysely, Zuzana Mokra (1910.); Rudolf Marko, Ivan Piješ (1911.); Peter Piješ (1912.); Ana Kobela (1914.); Jozef Martinka (1919.).

Iz podataka je vidljivo da su dvadeset i dvije slovačke obitelji formirale Željansku ulicu. Rasporedili su se tako da su imanja jednih bila na sjevernoj, a drugih obitelji na južnoj strani. Tako je bilo sve do 1897. godine dok nije izgrađena pruga Dugo Selo – Novska. Pruga je južna imanja presjekla gotovo na pola. Uz prugu je nikla nova ulica s izgrađenim kućama, ali istim prezimena kao u Željanskoj ulici. Obitelj Kysely jedina je tada bila u Željanskoj ulici, ali preko pruge, na rubu šume.

Navedeni podatci važni su, stoga što su na mnogim starim fotografijama iz vremena doseljenja Slovaka u Lipovljane (1883. – 1920.) nama nepoznati predci upravo takovih prezimena obitelji koje su formirale Željansku ulicu.

Prema legendi (zabilježio mjesni kroničar Kraljeve Velike Stipa Radinović) iz srednjeg vijeka vlasnik Kraljeve Velike imao je kćer jedinicu koja je poželjela da se do dvorca (temelji starog grada još postoje) potočićem dovede voda. S obzirom na to da je otac njezinoj želji udovoljio i kmetovi iskopali potočić, dobio je ime Željanac, a ulica Željanska ulica.

Sjećanja na lipovljanske fotografe

Danas Lipovljani nemaju fotografsku radnju. Sva zbivanja od kulturnih, sportskih i obiteljskih prate digitalni fotoaparati. Nekada nije bilo tako, otkriva posebno vrijedan član Matice slovačke Lipovljani Mato Bednar prenoseći priču danas osamdesetogodišnje Marije Štavalj. Od svojih je roditelja čula da je nekada netko fotografirao u Željanskoj ulici i da postoji dosta starih fotografija, a koje čuva Mira Piješ. I zaista, dio njih već je obogatio više izdanja lipovljanske Matice slovačke. Ta tvrdnja Marije Štavalj pridružuje se našim dosadašnjim saznanjima o staklenim negativima koje je snimio Đuro Krajči. O kojoj se vrsti fotografa radilo možda je najbolje citirati Nadu Grčević:

U dosadašnjem izlaganju obradili smo pojavu putujućih dagerotipista, a kasnije putujućih fotografa u Zagrebu, gdje smo uspjeli pronaći autentične dokumente o njihovom boravku i radu na temelju novinskih oglasa i arhivskih podataka. Putujući su majstori obilazili i druga veća mjesta u Hrvatskoj, tamo stvarali svoje provizorne atelijere i snimali na isti način stekavši s vremenom veliku rutinu i sigurnost. Po cijeloj Europi nalazimo u to vrijeme slične, većinom nesignirane portrete, u raznim tehnikama kao što su dagerotipija, ambrotipija i druge. U svom nevjerojatno brzom širenju, novi izum nije poznavao granica, pa se fotografija ubrzo internacionalizirala, a zahvaljujući aktivnostima putujućih dagerotipista i fotografa i uniformirala. (Fotografija XIX. stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb 1981.).

Moglo bi se zaključiti, s obzirom na to da je dosta putovao, da je Đuro Krajči bio i putujući fotograf s pričuvnim improviziranim laboratorijem. No, do eventualne potvrde te pretpostavke sigurno je da ti negativi na staklu, pronađeni na tavanu buduće *Slovačke etno kuće*, pripadaju Lipovljanima i Lipovljankama. Animiranjem šire javnosti tek je petnaestak posto prepoznatih

s fotografija, ali bez dvojbe pronađena dragocjena stakalca izvorni su svjedok života ljudi, osobito Slovaka u lipovljanskom kraju. Bit će nam drago ako fotografije reproducirane u ovoj knjizi u nasljeđivanju uspomena, pronađu osobe koje mogu i prema sačuvanim obiteljskim albumima otkriti još portreta, snimljenih prije stotinjak godina.

Pavel Krajči (84) živi u Pragu za posjeta Lipovljanima 2011. godine sjetio se dosta pojedinosti iz života strica Đure. S rođacima Vinkom i Meluškom prepoznao je i pojedine osobe iz stričeve foto ostavštine

U Lipovljanima je dosta dugo djelovala fotografska radionica Strejček, zatim Smudić, koji je znatnije snimao i za područje Banove Jaruge. U Lipovljanima su djelovali i fotograf Horvat Kiš na drumu, te Foto Šakić i Foto Drago. Zatvorili su radnje ili otišli u druge sredine pa su Lipovljanci za izradu fotografija ili profesionalne usluge pri snimanju značajnijih svečanosti upućeni na gradove Kutinu: Foto Miler, Color 90 (vl. Hržina), odnosno Novsku: Foto Drago i Foto Marija.

Ostaje nam nostalgija za onim starim ceremonijalom pri snimanju i ponosne fotografove prije bljeskalice izgovorene riječi „ptičica“. Listanjem ovog album, vjerujemo, nostalgija će biti još jača. Đuro Krajči nas je na to svojom svjetlopisnom baštinom zadužio.

Ivan Hudec

Literatura:

Nada Grčević: *Fotografija XIX. stoljeća*, Zagreb 1981.

Josip Matušek: *Česi i Slovaci u Lipovljanima*, (izdanje u ciklostilu)

Vit Ušak: *Slovaci u Hrvatskoj*, Cleveland – Rim 1971.

Ivan Hudec i Andrija Kuric: *Slovaci u Lipovljanima*, Osijek 2006.

Ivan Hudec i Dragutin Pasarić: *Matica slovačka Lipovljani 1996 – 2011*, Kutina 2012.

Pramen, mjesečnik Saveza Slovaka u RH, članci iz više brojeva

O lipovljanskych svetlopisoch

Každý, aj chorvátsky aj slovenský národ, si ctí vlastné dejiny, súčasťou ktorých sú vlastné dejiny dokumentárnej fotografie. Tieto zachytávajú zábery od univerzálnych foriem života (zmeny politických systémov, vojny a pod.), až po umelecké prejavy. Upozorňujú na to početné publikácie. Vo všetkých krajinách sa nevyhnutne spomína výnimočný význam *písania svetlom* na fotocitlivom podklade: od prvých relatívne jednoduchých techník známych ako talbotypia a dageorotypia po dnešné najmodernejšie formy.

Prvý objaviteľ fotografie na skle, ktorá sa datuje do roku 1842 je Slovinec Janez Puhar (1814-1864). Vo vývoji fotografie zohral dôležitú úlohu Angličan Archera, ktorý v roku 1851 patentoval tzv. mokrú tabuľu, čo takmer vytlačilo z používania dagerotypiu a väčšinu ostatných techník fotografovania.

V 19. storočí používala väčšina kvalifikovaných fotografov ako najlepší materiál pre negatívy sklo, a pre pozitívy papier. Tmavá komora (camera obscura) so šošovkami vybavená podstavcom, káblom pre fotenie a čiernym plátnom, ktoré si fotograf dával cez hlavu, zostala v povedomí starších ľudí. Pri fotografovaní pri dennom svetle musel fotograf pripraviť skupinu alebo jednotlivca a upozorniť, že dlhší čas musia nehybne stáť. Potom pristúpil k fotoaparátu, natiahol si tmavú tkaninu cez hlavu, sklenú tabuľu pre budúci negatív, povedal „vyletí vtáčik“ a fotografoval potáhaním káblom. Fotografi vždy pre istotu fotenie zopakovali, aby mali zábery na výber.

„Vyletí vtáčik“ Ďura Krajčiho

Žiaľ, je ťažké dostať sa k tým starým fotoaparátom, aký používal náš Slovák Ďura Krajči, keď vykrikujúc „vyletí vtáčik“ zvečňoval obyvateľov Lipovljan v rokoch 1910 až 1920. Dom bratov Ďura a Petara Krajčiovcov kúpila a na malé miestne múzeum premieňa Matica slovenská Lipovljani. Povala tohto domu, na ktorom boli nájdené negatívy na skle autora Ďura Krajčiho, bola dlhý čas skrýšou tohto druhu záznamov o Lipovljanoch. Miestom fotografovania bol okrem domu, ktorý bol používaný ako ateliér, často aj dvor fotografovho brata Petara.

Ďura Krajči veľa cestoval, pracoval v Maďarsku, na Slovensku, v Rakúsku a Česku. Fotografovanie nebolo jeho povoláním, ale koníčkom a veľkou láskou. Fotokameru si zadovážil, keď mal tridsať rokov. Nezostal pri vedomostiach narábania s kamerou, ale naučil sa aj ako vyvolávať fotografie v príručnej tmavej komore s červeným svetlom. Pracoval s vývojkou a ustalovačom. Sme povďační, že spojil radosť z fotografovania s vyvolávaním fotografií, čo bolo užitočné pre všetkých Lipovljancov, ktorých zvečnil. V tých časoch bola technika fotografovania trochu aj umením. A aj keď Ďurove fotografie nemajú umeleckú hodnotu, s časovým odstupom predstavujú ozajstný skvost a pamiatku na dávne časy. Nepochybne je pravdou, že fotografia hovorí viac než tisíce slov. Kamera Ďura Krajčiho vizuálne zvečnila časť dejín v období sťahovania sa Slovákov do Lipovljan a prispôsobenie sa novému prostrediu. Mlátenie obilia je len jedna zo zvečnených malebných situácií z dedinského života. Pri pracovnej príležitosti zaznamenáva ľudí a prostredie, v ktorom sa práca vykonáva. Fotografia znázorňuje slamenú strechu hospodárskej budovy (ražná slama – bapky) a plevník. Záznam takto vypovedá o technikách stavania a materiáloch, ktoré Slováci používali pri stavbe hospodárskych budov po prísťahovaní sa. Časť fotografie zaznamenáva ženy v slovenských, ale aj v chorvátskych krojoch. To je svedectvo, že Slováci sa rýchlo po prísťahovaní

(prvé sťahovanie je zaznamenané v r. 1883) prispôsobili podobe života chorvátskeho ľudu v Lipovljanoch. Nezriedka sa stávalo, že sa Chorváti a Slováci „kmočili“ alebo uzatvárali manželstvá.

Rodostrom rodiny Krajči

Fotografie rakúsko-uhorských vojakov z prvej svetovej vojny pripomínajú život v monarchii. Fotografie v „albe spomienok“ znázorňujú babičky s ružencom v rukách alebo babky s vnúčencami, ktoré držia ľaliu, čo vypovedá o náboženskej príslušnosti prisťahovaných Slovákov. Ich životné motto bolo podobné ako zmýšľanie chorvátskeho obyvateľstva – MODLI SA A PRACUJ (ORA ET LABORA). Fotografie vytvorené zo starých negatívov zaznamenali oblečenie a príjemnú atmosféru. Stali sa tak aj svedectvom o priateľskom spolunažívaní s Čechmi prisťahovaných do Lipovljan.

Aj dnes, 130 rokov po prisťahovaní sa, Slováci naďalej žijú v chorvátskom prostredí v harmónii so všetkými ľuďmi dobrej vôle, hrdí na svoje korene. Negatívy na skle autora Ďura Krajčiho objavené na povale slovenského tradičného domu predstavujú svedectvo života z prostredia Lipovljan v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia. (Rodostrom rodiny Krajči – s. 16 -17).

Željanska ulica v Lipovljanoch

Je známe, že lipovljansku ulicu, ktorá nesie názov Željanska pôvodne založili a vdýchli jej život Slováci. Po príchode do Lipovljan v roku 1891 Matej Bednar začal stavať dom na pozemku dva kilometre južne od rímskokatolíckeho kostola. Vedľa rodinného domu mala rodina Bednar aj obchod a krčmu s menšou tanečnou sálou. Smerom na západ sa ťahala až k lesu blatistá ulička, prostriedkom ktorej sa vliekla kľukatá cesta s dvomi zákrutami, obývaná Slovákami:

Štefan Hepner (1899); Michal Kubran (1901); Ruža Krajči (1902); Valent Kobela (1904); Ivan Klopček (1907); Ivan Mokry, Jozef Hepner, Štefan Piješ, Ivan Dijan (1909); Ignac Krajči, Štefan Rybar, Peter Krajči, Jozef Marko, Michal Antal, Ignac Kysely, Zuzana Mokra (1910); Rudolf Marko, Ivan Piješ (1911); Peter Piješ (1912); Ana Kobela (1914); Jozef Martinka (1919).

Údaje svedčia o tom, že Željansku ulicu založilo 22 slovenských rodín. Rozložili sa tak, že majetky jedných boli na severe a iných rodín na druhej strane. Tak to bolo až do roku 1897, kým nebola vybudovaná železničná trať Dugo Selo – Novska. Trať južné majetky rozdelila na dve časti. Vedľa trate vznikla nová ulica, postavené boli nové domy, ale priezviská majiteľov boli rovnaké ako na Željanskej ulici, najmä tie slovenské. Rodina Kysely bola vtedy na Željanskej ulici jedinou, ktorá bývala na druhej strane železničnej trate, na okraji lesa.

Uvedené údaje sú dôležité, lebo na starých fotografiách z čias sťahovania sa Slovákov do Lipovljan (1883 – 1920) nájdeme neznámych predkov s rodinnými priezviskami, ktorí Željansku ulicu formovali.

Podľa legendy zo stredoveku (zaznamenal miestny kronikár Kraljeve Velike Stipa Radinović) vlastník hradu Kraljeve Velika mal jedinú dcéru, ktorá si želala, aby sa k hradu (ktorého základy naozaj existujú) potôčikom priviedla voda. Otec jej želaniu vyhovel, poddaní vykopali potôčik, ktorý pomenovali Željanac a uličku Željanska ulica.

Spomienky na lipovljanske fotografie

Dnes Lipovljany nemajú fotografické štúdio. Každé dianie - kultúrne, športové, rodinné sa zaznamenáva digitálnou kamerou. Že vždy tomu tak nebolo, prezrádza významný člen Matice slovenskej Mato Bednar prerozprávaním rozprávania dnes osemdesiatročnej Marijy Štavalj. Od vlastných rodičov sa dozvedela, že niekedy niekto v Željanskej ulici fotografoval a že existuje dosť starých fotografií v dome Miry Piješ. A naozaj, časť z nich už obohatilo viacero knižných vydaní lipovljanskej Matice slovenskej. Toto tvrdenie Marije Štavalj je v súlade s našimi doterajšími poznatkami o sklenených negatívoch, ktoré zaznamenal Đuro Krajči. O aký druh fotografie ide, sa najlepšie dozvieme z citátu Nady Grčević:

V doterajšom výklade sme spracovali jav cestujúcich tvorcov dagerotypov a neskôr cestujúcich fotografov zo Záhrebu, kde sa nám podarilo nájsť autentické dokumenty o ich pobyte a práci na základe novinových inzercí a archívnych materiálov. Cestujúci majstri navštevovali aj iné väčšie mestá v Chorvátsku, tam vytvárali vlastné provizórne ateliéry a robili zábery na rovnaký spôsob, v čom po určitom čase získali rutinu a istotu. Po celej Európe v tom čase nachádzame veľmi podobné, väčšinou nesignované portréty vo vyhotovení rôznymi technikami ako sú dagerotypia, ambrotypia a iné. Vo svojom neuveriteľne rýchlom rozširovaní nový vynález nepoznal hranice, fotografia sa rýchlo internacionalizovala a vďaka aktivite cestujúcim dagerotypystom aj uniformovala. (Fotografia XIX. storočia v Chorvátsku, Záhreb 1981).

S prihliadnutím na skutočnosť, že Đuro Krajči veľa cestoval, by sa dalo predpokladať, že bol cestujúci fotograf s improvizovaným štúdiom. Kým tento predpoklad nepotvrdíme, naisto vieme, že negatívy na skle, nájdené na povale tradičného slovenského domu patria Lipovljanom a Lipovljancom. A hoci sa angažovala širšia verejnosť, len okolo pätnásť percent portrétov na fotografiách je identifikovaných. Jedno je ale isté – tieto cenné sklíčka sú autentickým prameňom svedectva o živote najmä Slovákov v lipovljanskom kraji. Budeme nesmierne radi, ak fotografie reprodukované v tejto knihe vzbudia spomienky a podarí sa identifikovať ešte viac ľudí zobrazených na fotografiách spred sto rokov.

V Lipovljanoch dlhý čas pôsobilo fotografické štúdio Strejček, potom Smudić, ktorý veľa pracoval pre územie Banovej Jarugy. V Lipovljanoch pôsobili aj fotograf Horvat Kiš *na drumu*, Foto Šakić a Foto Drago. Tieto štúdiá boli po čase zatvorené, presťahovali sa do iného prostredia a Lipovljanci dnes vyvolávajú fotky a objednávajú nahrávanie dôležitých životných udalostí v mestách Kutina: Foto Miler, Color 90 (vlastník Hržina) a Novska: Foto Drago a Foto Marija.

V Lipovljanoch už v súčasnosti zostala len nostalgia za ceremoniálom prekrývania sa fotografa čiernou tkaninou a jeho veselé zvolávanie „vyleti vtáček“. Veríme, že listovanie týmto albumom vzbudí nostalgiu v každom z nás. Đuro Krajči si toto vydanie istotne zaslúžil, keď nám zanechal dedičstvo vlastných *svetlopisov*.

Ivan Hudec

Zbirka starih foto negativa na staklu

Zbirka negativa na staklu, pronađena slučajno prigodom izvođenja radova na tavanu Slovačke etno kuće u Lipovljanima, predstavlja članovima Matice slovačke Lipovljani, folkloristima i etnologima vrijedan i zanimljiv izvor građe vezane za suživot hrvatsko-slovačkog (a i drugih manjina) puka s kraja 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća. Riječ je dakle o pedesetak negativa na kojima se prikazuju osobe u narodnoj nošnji domicilnog hrvatskog stanovništva te građanskoj i poseljačenoj odjeći doseljenih Slovaka.

Kroz fotografije iščitavamo, osim odijevanja kako pojedinaca, porodičnih skupina, glazbenih sastava, dječje, ženske i muške odjeće, također i svadbene svečanosti, ali i godišnje radnje i obrede vezane za vršidbu te kao jedan od značajnih skupnih druženja, tzv. *moba*, organizirana prigodom vršenja obimnih poslova, kada je bilo potrebno uključiti mnogo radne snage. Odjeća domaćeg stanovništva predstavlja svečanu i radnu odjeću slavonskog seljaka iz lipovljanskog kraja s akcentom na starosubotički i lipovljanski kraj. Sastoji se od tri osnovna dijela i to: rubače-suknje, zaslona, zastora-pregače te košulje sa širokim rukavima zvane opleće, a o pojasu su nosili pas kratko ga vezujući sprijeda, dok su na gornji dio tijela oblačili i haljetke bez rukava, zvane *lajbek*. Za hladnija vremena oblačili su i kratke kapute, bluze, tek rijetko ukrašene čipkom ili gajtanskim ukrasom.

Mladenke su u bjelini s vijencem i velom na glavi, okićene ružmarinom kao i mladoženja, čiji je *bušpan* (šimšir) s dugom, bijelom, svilenom vrpcom sezao sve do ispod koljena. U svim prikazima muškarci nisu u seljačkim odijelima, nego u građanskim odijelima ili vojničkoj uniformi, ili samo dijelovima vojničke odore, što dokazuje kada su fotografije nastale. Naime, muškarci su zbog služenja vojnog roka, kući dolazili u vojničkoj odori te je zadržali i koristili je u svakodnevnom životu, a žene se u cijelom ovom moslavačkom zapadnoslavonskom kraju oblače u narodno odijelo sve do Drugog svjetskog rata. To njihovo *presvlačenje* traje do četrdesetih i pedesetih godina 20. stoljeća.

Slovakinje su predstavljene u svečanoj građanskoj odjeći, načinjenoj od tvorničkog materijala, kao što je nalagala moda toga vremena, a sastojala se od duge suknje s bluzama uskih rukava koje su načinjene od istog ili svjetlijeg materijala. Na nekoliko fotografija vidimo da su na suknje stavljene i pregače iste dužine ili nešto kraće od sukanja, čije su ivice krasili bogato šivani volani.

Množina građanskog ukrasa na bluzama su prsno-vratni detalji koji se ogledaju u *žaboima*, tj. vratno-prsnoj vrpci, ovratniku od volana, čipki i ružama. Kao značajan detalj dobro opremljene žene imale su, osim lančića s medaljonom, i građanske torbice veličine novčanika ili nešto veće s drškom. Prigodom fotografiranja kao rekvizit korišteno je i cvijeće ili jednostavno grančica, tako da možemo zaključiti da je žena na fotografiji opremljena za odlazak u crkvu za velike blagdane, kao npr. blagoslov cvijeća za Uskrs.

Na petnaest fotografija predstavljene su skupine u poseljačenoj odjeći, tj. pojednostavljenoj slovačkoj narodnoj nošnji na kojoj su uočeni etno elementi iz tradicijskog kostima Slovaka. Riječ je o širokim suknjama (ispod kojih je dolazilo u prošlosti i do pet-šest podsukanja, a kasnije i danas samo dvije!), s pregačama (građanska odjeća nema u svom sastavu taj element gornje ženske odjeće), zatim bluze građanskoga kroja, ali s etno elementima, tj. čipkastim i gajtanskim ukrasima

na prsnim izrezima bluza, ivicama rukava i pregača te dekorativnim elementima - volanima i širim ili užim *pantlekima*.

Na mnogim fotografijama pozadina je gotovo identična, stoga zaključujemo da su osobe opremane specijalno za određene prigode, uoči crkvenog blagdana ili drugih svečanosti. Uglavnom se u pozadini pojavljuje nekakvo platno (*čilim, plaet...*) ili je pozadina tradicijski stambeni ili gospodarski objekt.

Osobe su snimane u stojećem ili sjedećem položaju. Ako predstavljaju skupinu, muškarci ili starije osobe uglavnom sjede, čime se dokazuje i patrijarhalni odnos u velikim obiteljima. Ako je fotografirana mlađa osoba u stojećem položaju, često se kao rekvizit pojavljuje stolac s naslonom.

Iz svega prikazanog možemo zaključiti da je fotografije načinila jedna osoba, najvjerojatnije Đuro Krajči, član velike obitelji Petra i Marije Krajči (rođene Turas) koji su u lipovljanskom kraju živjeli od 1910. do 1984. godine.

Fotografije predstavljaju izuzetnu povijesnu, etnografsku i dokumentarnu građu za izučavanje suživota domicilnog hrvatskog stanovništava s doseljenicima iz Slovačke, a sami negativni materijalni su dokaz o lipovljanskoj, tradicijskoj i građanskoj odjeći iz prvih desetljeća 20. stoljeća.

*Ravnateljica Muzeja Moslavine Kutina
Prof. Slavica Moslavac, muzejska savjetnica*

Zbierka starých fotonegativov na skle

Zbierka negatívov na skle náhodne objavená pri vykonávaní stavebných prác na povale slovenského tradičného domu v Lipovljanoch, predstavuje pre členov Matice slovenskej Lipovljany, folkloristov a etnológov vzácny a zaujímavý prameň materiálov o spolunažívaní chorvátskeho a slovenského ľudu (a aj iných národnostných menšín) z konca 19. a prvých desaťročí 20. storočia. Reč je o zhruba päťdesiatich negatívoch, ktoré zobrazujú postavy v tradičnom odevu domáceho chorvátskeho obyvateľstva, v mestskom a sedliackom odevu prisťahovaných sa Slovákov prispôsobeného novému prostrediu.

Fotografie dokladajú odev jednotlivcov, rodín, hudobných zoskupení, detský, ženský a mužský odev. Zobrazujú taktiež svadobné oslavy, prácu i úkony viazané na mlátenie obilia, ako jednu z foriem významných pracovných stretnutí.

Oblečenie domáceho obyvateľstva predstavuje slávnostný a pracovný odev slavónskeho sedliaka z lipovljanskeho kraja s dôrazom na starosubotický a lipovljansky kraj. Tvoria ho tri základné časti: sukne, zástery, košele so širokými rukávami, takzvané *opleće* a pás viazaný vpredu. Na hornú časť tela si obliekali haleny bez rukávov, nazývané *lajbek*. Keď bolo chladnejšie, oblečenie tvorili krátke kabáty a blúzky, zriedka ozdobené čipkou alebo šnúrkami.

Nevesty sú na obrázkoch v bielom, s venčekom a závojom na hlave, ozdobené rozmarínom, ktorým je ozdobený aj ženich, jeho *bušpan* je zviazaný bielou hodvábnou stuhou, dlhou pod

kolená. Na všetkých fotografiách sú muži v mestských, a nie v sedliackych oblekoch. Niektorí majú úplné alebo čiastočné vojenské uniformy, čo dokladá dobu, z ktorej fotografie pochádzajú. Muži ich totiž nosili pri plnení vojenskej povinnosti a po jej skončení odchádzali domov vo vojenských uniformách. Ponechávali si ich a používali v každodennom živote. Ženy celého moslavsko-západoslavónskeho kraja nosili tradičné oblečenie až do druhej svetovej vojny, zmena odevu bola úplná v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch 20. storočia.

Slovenky sú zobrazené vo sviatočnom mestskom odevu vyhotoveného z priemyselne vyrobeného materiálu, ako nariaďovala móda tej doby. Odev sa skladal z dlhej sukne, blúzky s úzkymi rukávami zhotovených z rovnakej alebo svetlejšej látky. Na niekoľkých fotografiách je zaznamenané, že na sukni niekedy nosili aj zástery v dĺžke sukne alebo o niečo kratšie, ktorých konce ozdobovali bohaté volány.

Prvky mestských ozdôb na blúzkach tvoria aj detaily na prsiach a okolo krku, najmä žabó, tj. mašle na golieri pokrývajúce prsia, volánikové goliere, čipky a ruže. Dôležitým detailom dobre upravenej ženy bol okrem retiazky s medailónom aj mestský typ tašky vo veľkosti peňaženky, či o niečo väčšie s rúčkou. Pri fotografovaní sa ako rekvizity používali kvety alebo len zelené konáriky, z čoho sa dá usúdiť, že ženy boli vychystané do kostola, na veľké sviatky, ako bolo napr. sviätenie kvetov na Veľkú noc.

Na pätnástich fotografiách sú znázornené skupinky v odevu, ktorým bol zjednodušený variant slovenského ľudového kroja, na ktorom sú určité motívy a elementy z ľudového odevu Slovákov. Ide o široké sukne (v minulosti pod sukňou nosili až päť či šesť podsukní, a neskôr len dve) so zásterami (mestské oblečenie vo svojej zostave nemá túto súčiastku vrchného ženského odevu), blúzky mestského strihu s tradičnými elementmi ako ozdoby z čipky a šnúrok v oblasti prs, na koncoch rukávov a záster, dekoratívne prvky – volány, širšie alebo užšie šnúrky.

Na mnohých fotografiách je pozadie takmer identické, z čoho usudzujeme, že sa fotografované osoby slávnostne obliekli špeciálne pre určitú udalosť, na sviatok alebo inú slávnostnú príležitosť. V pozadí sa takmer pravidelne vyskytuje textília (koberec, *plaet*) alebo ho tvorí tradičný dom či hospodárska budova.

Zábery boli robené v stojacej alebo sediacej polohe. Ak je zobrazená skupina, muži alebo starší prevažne sedia, čo potvrdzuje patriarchálne vzťahy v rámci početnej rodiny. Ak fotografia znázorňuje mladšiu osobu v stojacej polohe, často sa ako rekvizita vyskytuje stolička s operadlom, aké vyrábali stolári začiatkom tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia.

Zo všetkého znázorneného sa dá usúdiť, že fotografie zaznamenala jedna osoba, pravdepodobne Đuro Krajči, člen veľkej rodiny Petara a Marije Krajči (rodená Turas), ktorí v lipovljanskom kraji žili v rokoch 1910 až 1984.

Fotografie predstavujú výnimočne cenný historický, etnografický a dokumentačný materiál pre výskum spolužitia domáceho chorvátskeho obyvateľstva s prisťahovalcami zo Slovenska, a samotné negatívy dokladujú materiálne dôkazy o lipovljanskom tradičnom a mestskom odevu z prvých desaťročí 20. storočia.

*Riaditeľka Múzea Moslavine Kutina
Prof. Slavica Moslavac, muzeálny poradca*

I. Iz seoskog dvorišta / Z dedinského dvora

II. U slobodno vrijeme / Vo volnom čase

III. Portreti majstora Đure / Portréty majstra Đura

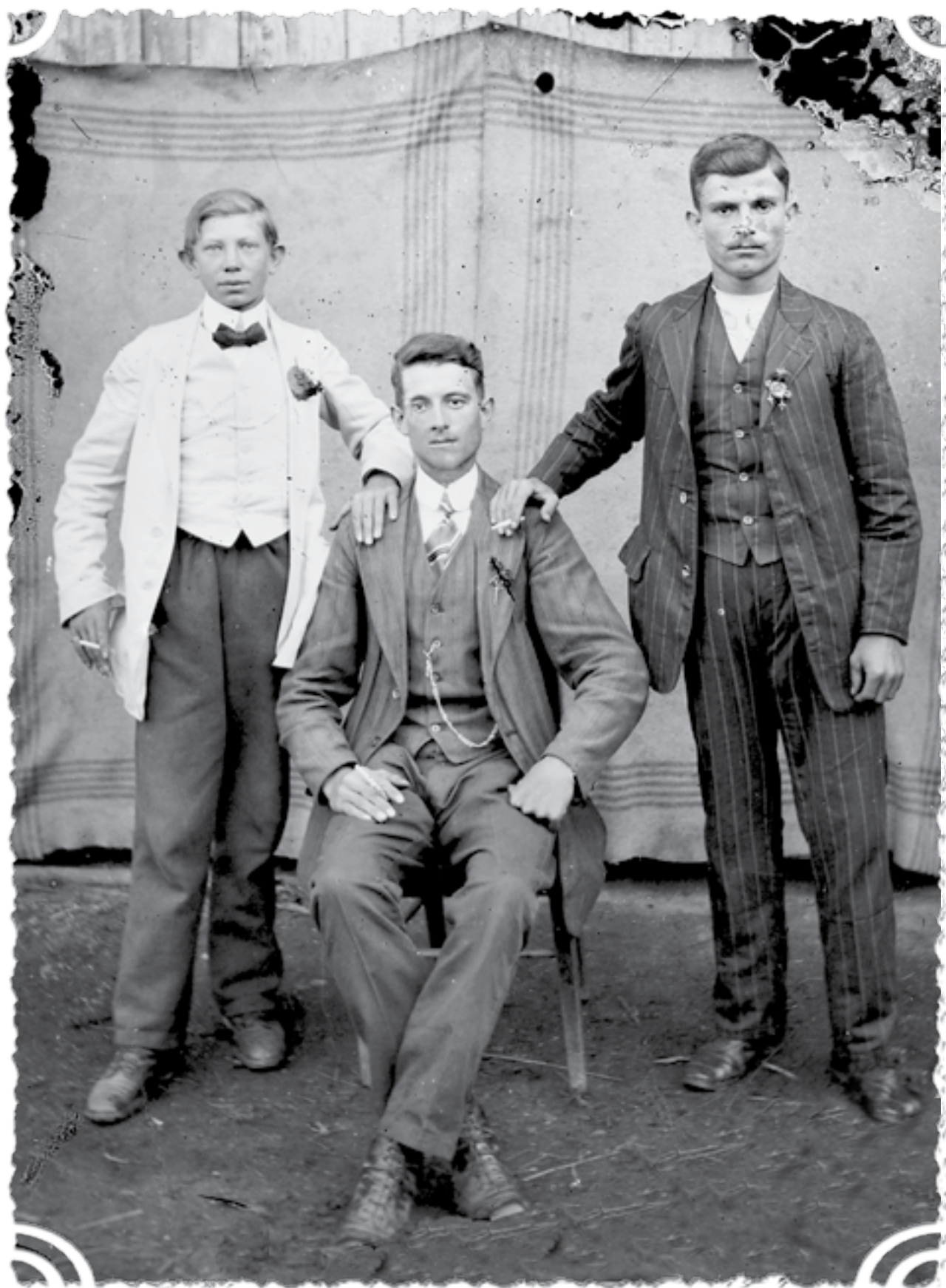

IV. Dobri susjedi / Dobrí susedia

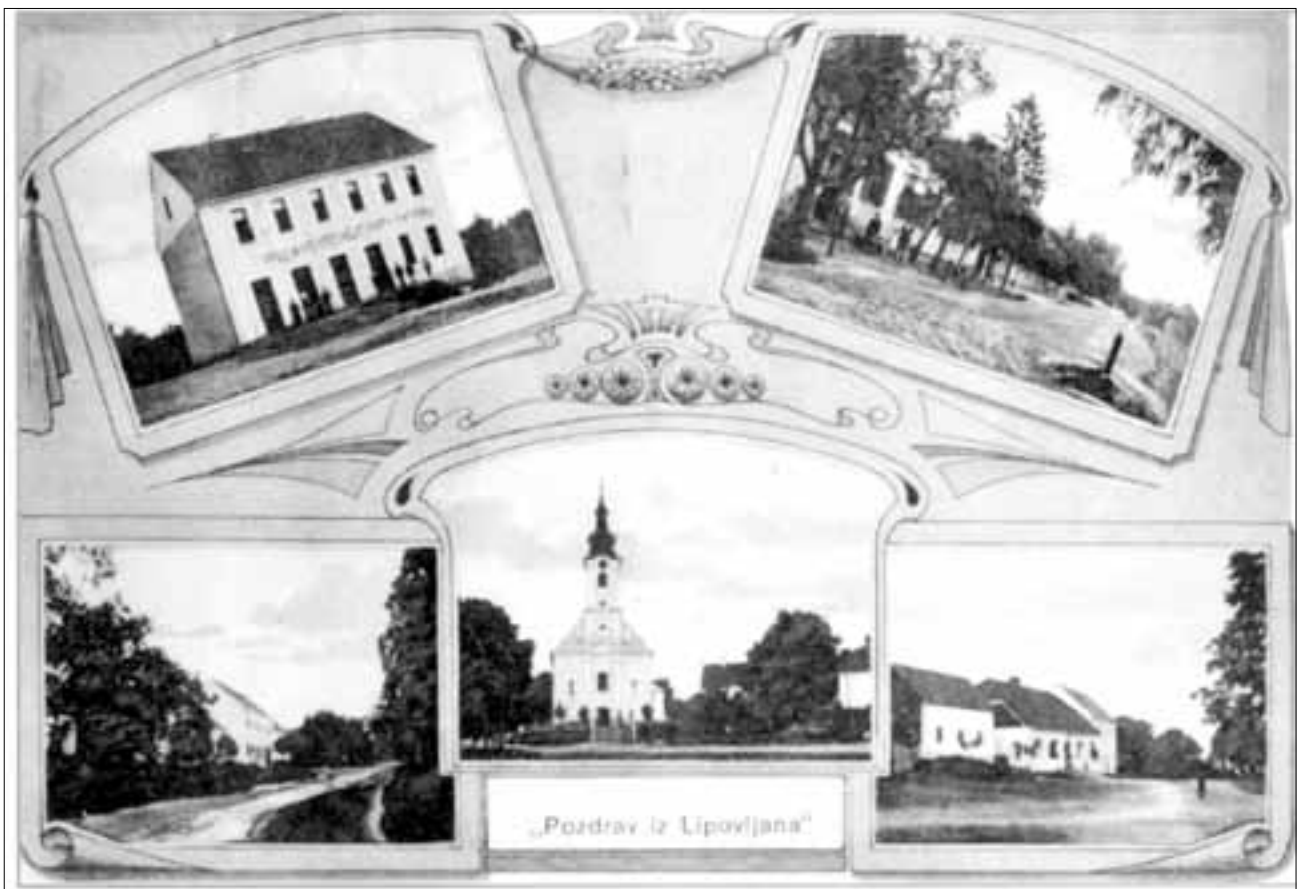

Zapisi uz album / Zápisy z albumu

Str. 29.

U austrougarskoj vojnoj odori / V rakúsko-uhorskej vojenskej uniforme

Str. 33.

Vatrogasci - Štefan Turas, djed Vinkov (lijevo) / Hasiči - Štefan Turas, dedo Vinkov (vľavo)

Str. 35.

Stoji - Kisely, sjede - vojnik, zatvorenik pušten kući i Ignac Krajči, brat Petrov / Stojí – Kisely, sedia – vojak, bývalý väzeň a Ignac Krajči, Petrov brat

Str. 36.

Vatrogasac Lacko (Jozef?) s obitelji / Hasič Lacko (Jozef?) s rodinou

Str. 38.

Slovačkinja u slovačkoj nošnji / Slovenka v slovenskom kroji
Skupina mladih Slovaka / Skupinka mladých Slovákov

Str. 39.

Obitelj s ocem u austrougarskoj odori / Rodina s otcom v rakúsko-uhorskej vojenskej uniforme
Tamburaši KUD-a „Lipa“ Lipovljani, osvajači II. nagrade na smotri tamburaša u Zagrebu snimljeni u Krajčijevu dvorištu / Tamburášsky KUS „Lipa“ Lipovljany, víťazi II. ceny na prehliadke tamburášov v Záhrebe odfoťení vo dvore rodiny Krajči

Str. 40.

Svadba pred crkvom sv. Josipa u Lipovljanima snimljena prije 1911. godine, jer postoje još drvene stepenice / Svadba pred kostolom sv. Josipa v Lipovljanoch, odfoťené pred rokom 1911 – ešte sú tu drevené schody

Str. 41.

Prema informacijama najmlađe kćerke Ankice udane Vincent (rođ. 1940.): Mladenci (desno gore): Ludvig Žemla (rođ. 1888. Prievidza) i Antonija Ribar (rođ. 1896. Lazany), vjenčani u Lipovljanima oko 1916. godine./ Podľa informácií najmladšej dcéry Ankice, vydatej Vincent (nar. 1940): Novomanželia (vpravo hore): Ludvig Žemla (nar. 1888 v Prievidzi) a Antonija Ribar (nar. 1896 v Lazanoch), zosobášení v Lipovljanoch okolo roku 1916.

Str. 42.

Majka i djeca nakon Tijelovske procesije u Lipovljanima / Matka s deťmi po procesii na sviatok Najsvätejšieho Kristovho tela a krvi v Lipovljanoch

Str. 43.

Tijelovo / Najsvätejšie Kristovo telo a krv

Str. 44.

Slovačka obitelj / Slovenska rodina

Str. 46.

Stara Slovačkinja s krunicom u svakodnevnoj crnoj odjeći / Slovenka s ružencom v každodennem čiernom odeve

Mlada Slovačkinja u nošnji / Mladá Slovenka v kroji

Svat / Svadobčan

Str. 47.

Portreti nekoliko mladih žena, koje je majstor Đuro slikao u Petrovom dvorištu u Željanskoj ulici / Portréty niekoľkých mladých žien, ktoré majster Ďuro odfoťil vo dvore Petra Krajčiho na Željanskej ulici

Str. 49.

Portret tri golobrada nedorasla mladića. Odjeća je naslijeđena od starije braće, ponekad roditelja, a često samo posuđena za prigodu slikanja. Likovi vrlo duhovito oslikavaju ruralno poimanje svečanog odijevanja / Portrét troch mladých chlapcov. Odev zdedili od starších bratov, niekedy aj od rodiča, často si oblečenie na fotenie požičiavali. Postavy výstižne dokladujú predstavu sviatočného odievania na vidieku

Str. 50.

Mladić Matija Bednar u pohabanoj, ali svečanijoj odjeći, uz stolac kao nezaobilazni rekvizit tadašnjih putujućih fotografa. Pozadina je trijem sa nekoliko odloženih ženskih "puketa". Očigledno se snimalo više osoba u nizu, pa se čekalo na red / Mládenec Matija Bednar v obnosenom sviatočnom odeve pri stoličke, ktorá bola častou rekvizitou vtedajších cestujúcich fotografov

Str. 51.

Tri prijateljice u građanskoj odjeći za uspomenu i dugo sjećanje kod majstora Đure. Dvije deke u pozadini provizorno zastiru daske od štaglja, mjesto čestih fotografiranja. / Tri kamarátky v mestskom odeve, ktoré odfoťil Ďuro Krajči na pamiatku. Dve deky v pozadí provizórne zakrývajú dosky stodoly, miesto kde vzniklo množstvo fotografií.

Str. 52.

Mladići u Lipovljanima ponovo ispred deka obješenih na daskama od štaglja. Njihova odjeća je svečana, a obavezni dodatak je kod svakoga od njih cigareta u ruci, kao znak odrastanja (Jano Turas - desno) / Mládenci v Lipovljanoch pred improvizovanými kulisami – dekami zakrytá stodola. Odev je sviatočný a „povinným“ detailom sú cigarety, ktoré ako znak dospelosti v ruke drží každý z nich (Jano Turas - vpravo)

Str. 53.

Štagalj prekriven i obložen slamom od raži. Tu vrstu štagljeva i plevinjake Slovaci su gradili od 1900, do 1925. godine. Žito se vršilo konjima (gepel). Na fotografiji nema muškaraca srednje dobi, vrlo vjerovatno je snimljena za I. svjetskog rata. Stoga su dječaci osuđeni na brzo odrastanje i često oslonac za seljački rad, pa tako i poziraju uz starije u tradicionalnom seoskom ruhu. /Stodola prekrývá a dookola obložená ražnou slamou. Tento typ stodól Slováci stavali od 1900 do 1925. Žito mlátili koňmi (gepel). Pravdepodobne je fotografia zaznamenaná počas prvej svetovej vojny, keďže nezobrazuje chlapov v strednom veku. Z toho dôvodu (obraz dolu) boli chlapci nútení rýchlo dospieť a vypomáhať, čo znázorňuje fotografia, na ktorej pózujú v ľudovom pracovnom odevu spolu s dospelými.

Žene i djevojke u svečanom građanskom ruhu, koje se nosilo za crkvene svetkovine, kao i proštenja, kirbaje, svadbe i druge zabavne događaje na selu. Ove su slike snimljene na nepoznatoj lokaciji, negdje pored drvene kuće u selu / Ženy a dievky vo sviatočnom mestskom odevu, ktorý nosili na cirkevné sviatky a procesie, púte, hody a iné spoločenské dedinské podujatia. Fotografované na neidentifikovanom mieste vedľa dreveného domu.

Cvijet na reveru muškog kaputa oznaka za odlazak u vojsku, žene u slovačkoj narodnoj nošnji / Kvet na golieri mužského kabáta ako symbol narukovania, ženy v slovenskom kroji
Djeveruše na svadbi / Družičky na svadbe

Str. 54.

Mladi par (gore lijevo) u tradicionalnoj svečanoj odjeći i (gore desno) djevojke u svečanom seljačkom ruhu. Vidljivo je da se radi o hrvatskom narodnom vezu iz okoline Lipovljana / Mladý par (hore vľavo) v tradičnom sviatočnom odevu a dievky (hore pravo) vo sviatočnom ľudovom odevu. Viditeľný je chorvátsky typ výšiviek z okolia Lipovljan.

Str. 55.

Primjeri tradicionalnog svečanog ruha lokalnih hrvatskih vezova. Za razliku od Slovakinja, sve žene su oko vrata nosile povezane dukate, iskaz imućnosti. / Príklady tradičného sviatočného odevu s lokálnymi prvkami chorvátskej výšivky. Na rozdiel od Sloveniek, ženy nosili okolo krku uviazané dukáty ako symbol majetnosti.

Sažetak / Resumé / Summary / Zusammenfassung

Sažetak

Publikacija *Lipovljanski svjetlopis – Lipovljanske fotografije 1910. - 1920.* nastala je u suradnji Matice slovačke Lipovljani sa Slovačkim centrom za kulturu Našice. Sam naslov ukazuje da se radi o starim fotografijama zapisanim u razdoblju od 1910. do 1920. godine tada aktualnom tehnikom zapisa fotografije negativom na staklu. Knjiga je podijeljena na tematska poglavlja te predstavlja suvremenom tehnologijom digitalne obrade uređen materijal nastao u drugom desetljeću 20. stoljeća. Svjetlopsi, odnosno fotonegativi, zapisi su jednog žitelja Lipovljana, podrijetlom Slovaka, pronađeni sasvim slučajno na tavanu prilikom uređenja tradicijske kuće slovačke obitelji Krajči. Kao rezultat usputnog, odnosno slučajnog pronalaska negativa na staklu, ova je fotomonografija nastala s ciljem očuvanja dijela kulturne baštine Slovaka u ovim krajevima.

Prvo poglavlje, koje potpisuje Josip Krajči, vrlo slikovito upoznaje čitatelja s okolnostima u kojima je materijal pronađen. Poetskom preciznošću dočarava mirise i mjesta te stvara atmosferu kojom je prožet slikovni dio knjige.

Glavni dio knjige sačinjavaju slike pedesetak crno-bijelih fotografija, uglavnom portreta pojedinca ili grupe podijeljenih u četiri cjeline u poglavlju pod nazivom Albumi. Fotografije su opremljene etnografskim opisom, uz dodatak stručne analize, koji potpisuje Slavica Moslavac.

Osim nositelja projekta, na izdanju su svoje istraživačko umijeće i umijeće pisanja ponovo potvrdili Ivan Hudec, autor i koautor više knjižnih publikacija o Ljipovljanima, te Dragutin Pasarić, dugogodišnji cijenjeni suradnik izdavaštva Matice slovačke Lipovljani. Vrijedan stručan doprinos ovom je izdanju dala i muzejska savjetnica etnologinja Slavica Moslavac, ravnateljica Muzeja Moslavine.

Sav materijal primarno je pripremljen na hrvatskom jeziku. Uključivanje Slovačkog centra za kulturu Našice u projekt rezultiralo je pripremom skupljenog materijala na slovački jezik i izdavanje dvojezične publikacije.

Vjerujem da će monografiju prihvatiti svi Lipovljanci, Slovaci u Hrvatskoj i šire, poznavatelji fotografije, povjesničari, etnolozi, te svi oni koji budu imali prilike držati u rukama ovo djelo.

Dr. sc. Sandra Kralj

Resumé

Publikácia *Lipovljanski svjetlopis – Lipovljanske fotografije 1910-1920.* Vznikla v spolupráci Matice slovenskej Lipovljany so Slovenským kultúrnym centrom Našice. Už titul prezrádza, že ide o prezentovanie starých fotografií z obdobia rokov 1910 až 1920 vyhotovených vtedy aktuálnou technikou zápisu fotografie negatívom na skle. Kniha je rozdelená na tematické kapitoly. Predstavuje suvremenou technológiou spracovaný materiál datovaný do druhého desaťročia 20. storočia. „Svetlopsy“, resp. fotonegatívy sú od obyvateľa Lipovljan, pôvodom Slováka, a objavené boli náhodne, na povale domu pri zriaďovaní tradičného slovenského domu rodiny Krajči. Výsledkom náhodného objavu negatívov na skle je publikácia, ktorá bola zostavená s cieľom zachovať aj túto skromnú časť kultúrneho dedičstva Slovákov v týchto končinách.

Prvú kapitolu, ktorej autorom je Josip Krajči, malebnými opismi zasväčuje čitateľa do okolností, za akých bol materiál nájdený. Poetickým ale podrobným popisom oživuje vône a miesta, vytvára atmosféru, ktorú vyžaruje obrazová časť knihy.

Nosnú časť knihy tvorí viac ako päťdesiat obrázkov čierno-bielych fotografií, ktoré sú v kapitole *Albumy* rozdelené do štyroch tematických celkov. Predstavujú prevažne portréty jednotlivcov alebo skupiny osôb. Fotografie sú doložené etnografickým popisom a odbornou analýzou Slavice Moslavac.

Okrem tvorcov projektu, v publikácii znova potvrdili výskumné a autorské zručnosti Ivan Hudec, autor a spoluautor viacerých knižných publikácií o Lipovljanoch, a Dragutin Pasarić, dlhoročný spolupracovník vo vydavateľstve Matice slovenskej Lipovljany. Cenný odborný prínos tomuto vydaniu dala muzeálna poradkyňa, etnologička Slavica Moslavac, riaditeľka Múzea Moslaviny.

Celý materiál bol primárne pripravený pre tlač len v chorvátskom jazyku. Zapojenie Slovenského kultúrneho centra Našice do projektu vyvrcholilo prípravou zozbieraného materiálu v slovenskom jazyku a vydaním dvojjazyčnej publikácie.

Verím, že monografiu privítajú všetci Lipovljanci, Slováci v Chorvátsku a širšia verejnosť, znalci fotografie, historici, etnológovia, a všetci tí, ktorým sa naskytne príležitosť držať v rukách toto dielo.

Dr. sc. Sandra Kralj

Summary

The monograph *Lipovljanski svjetlopis – Lipovljanske fotografije 1910-1920* was compiled by Matica slovačka Lipovljani in cooperation with the Slovak Culture Centre of Našice. The title itself reveals that the book is about old photographs made in the period between 1910 and 1920, using the current technique for photographs in that period - negatives on glass. The book is divided into chapters according to topics, and represents materials of the latter part of the 20th century, by using contemporary digitally-processed technology. The photo negatives are records of an inhabitant of Lipovljana, of Slovak origin, and have been found by accident in an attic of an old traditional house while being restored, of the Slovak family Krajči. This monograph of photos is the result of such a random founding of negatives on glass, and it is made with the aim to preserve the cultural heritage of Slovaks on these territories.

The first chapter, compiled by Josip Krajči, presents the readers with the circumstances in which the materials have been found. It evokes the scents and places with poetic precision, and creates a unique atmosphere for the photographic part of the book.

The main part of the book consists of 50 photographs in black and white, mainly portraits of individuals or groups, divided into four parts in a chapter under the name *Albums*. Ethno-graphic descriptions are added to the photographs, as well as expert analysis, and are written by Slavica Moslavac.

Aside from the project leader, significant research and writing contributions were provided by Ivan Hudec, author and co-author of several books dedicated to Lipovljani, and Dragutin Pasarić, a long-term collaborator of Matica slovačka Lipovljani. The ethnologist Slavica Moslavac, manager of the Museum of Moslavina and museum adviser, gave also an expert contribution to this edition.

The complete material was primary prepared in Croatian. After the Slovak Culture Centre of Našice has been included into the project, the material has been translated and a bilingual edition was made.

I hope that the monograph will be accepted by all inhabitants of Lipovljani, Slovaks in Croatia and abroad, as well as the historians, ethnologists, fans of photography and all those who will have the opportunity to read this book.

Sandra Kralj, dr. sc.

Zusammenfassung

Das Buch *Lipovljanski svjetlopis 1910-1920. Stare fotografije s negativa na staklu* entstand in der Zusammenarbeit zwischen Matica slovačka Lipovljani und dem Slowakischem Kulturzentrum aus Našice. Der Titel allein sagt dass es sich um alte Bilder handelt, die im Zeitraum zwischen 1910 und 1920 entstanden, in der damaligen Technik – Negative auf Glass. Das Buch ist in 9 thematische Kapitel aufgeteilt und präsentiert Materialien aus der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts, überarbeitet in moderner Digitaltechnologie. Die Negative stammen aus dem Hause eines Mitbewohners aus Lipovljani, slowakischer Herkunft, und wurden zufällig auf dem Dachboden des traditionellen Hauses der Familie Krajči während einer Renovierung gefunden. Das Resultat einer solchen zufälligen Entdeckung der Negative auf Glass ist diese fotografische Monographie, die mit dem Ziel entstand, die Kulturhinterlassenschaft der Slowaken auf diesen Gebieten zu erhalten.

Das erste Kapitel, zusammengefasst von Josip Krajči, beschreibt bilderhaft die Umstände in denen die Materialien gefunden wurden. Er stellt mit poetischer Präzision Düfte und Orte dar, und gestaltet damit eine Atmosphäre, die das Bilderteil des Buches vorstellt.

Der Hauptteil des Buches besteht aus fünfzig schwarz-weißen Bildern, hauptsächlich Portraits und Gruppenbilder, eingeteilt in vier Einheiten im Kapitel unter dem Namen Albumen. Die Bilder haben auch eine ethnographische Beschreibung und fachliche Analyse, die von Slavica Moslavac geschrieben wurden.

Neben dem Projektleiter haben auch andere Autoren ihre Forschungs- und Schreibkunst erwiesen - Ivan Hudec, Autor und Koautor von mehreren Büchern über Ljipovljani, und Dragutin Pasarić, langjähriger respektabler Mitarbeiter von Matica slovačka Lipovljani. Einen sehr wertvollen fachlichen Beitrag gab auch die Museumberaterin Slavica Moslavac, Leiterin des Museums Moslavina.

Alle Materialien waren zuerst in Kroatisch vorbereitet. Nachdem das slowakische Kulturzentrum aus Našice involviert wurde, hatte man die Materialien ins Slowakische übersetzt und damit entstand eine zweisprachige Publikation.

Ich bin der Meinung dass diese Monographie von allen Mitbewohnern aus Lipovljani akzeptiert wird, sowie auch von Slowaken in und außerhalb Kroatien, Fachkennern der Fotografie, Historiographen, Ethnologen, und von allen die die Gelegenheit haben werden, dieses Buch durchzublättern.

Dr. sc. Sandra Kralj

O autorima / O autoroch

IVAN HUDEC (Lipovljani, 1943.), priznati prosvjetni, humanitarni i kulturni djelatnik, ravnatelj Učeničkog doma Kutina, predsjednik Općinske organizacije Crvenog križa Kutina. Utemeljitelj i prvi predsjednik Matice slovačke Lipovljani. Objavljuje na slovačkom i hrvatskom jeziku (Požeški list, Marulić, Kalendar Sisačko-moslavačke županije...). Stalni je suradnik časopisa Slovaka u Hrvatskoj *Pramen*. Zastupljen je u zbirkama *Tužby*: zbirka basni slovenských autorov v Chorvátsku (2004.) i *Prijateljstvo* (zajedničko izdanje Matice slovačke i Ogranka Matice hrvatske Lipovljani 2008.) S Andrejom Kuricom autor je dvojezične monografije (slovački/ hrvatski) *Slováci v Lipovljanoch – Slovaci u Lipovljanima* (nakladnik Savez Slovaka u RH, 2006.)

IVAN HUDEC (Lipovljani, 1943), uznávaný pedagóg, kultúrny pracovník, riaditeľ žiackeho domu Kutina, predseda Obcej organizácie Červeného križa Kutina. Zakladateľ a prvý predseda Matice slovenskej Lipovljany. Uverejňuje v slovenskom a chorvátskom jazyku (Požeški list, Marulić, Kalendár Sisačko-moslavačke župy...). Bol členom redakcie a dopisovateľom časopisu Slovákov v Chorvátsku *Prameň*. Uverejňoval básne v zbierkach *Túžby* : zbirka básní slovenských autorov v Chorvátsku (2004) a *Prijateljstvo* (spoločné vydanie Matice slovenskej a Pobočky Matice chorvátskej Lipovljany 2008). Je spoluautorom dvojazyčnej monografie (slovensky/chorvátsky) *Slováci v Lipovljanoch – Slovaci u Lipovljanima*, ktorú napísal spolu s Andrejom Kuricom (nakladník Savez Slovaka u RH, 2006).

JOSIP KRAJČI rođen 1952 g. u Lipovljanima, Slovak. Završio je Ekonomski fakultet u Zagrebu. Zaposlen je u Privrednoj banci Zagreb kao glavni koordinator Regije Središnja Hrvatska. Društveno je aktivan kao predsjednik Matice slovačke Lipovljani, urednik web stranice te udruge, svojedobno predsjednik KUD-a Lipa Lipovljani (8 godina), izdavač nezavisnih novina "LIPA". Piše i objavljuje stručne članke, a i gost je predavač na visokim poslovnim školama u zemlji. Član je Novljanskog akademskog društva, izvršnog odbora Udruge računovođa i financijskih djelatnika Kutina, te višestruki dobitnik priznanja za dobrovoljno davanje krvi.

JOSIP KRAJČI narodil sa v roku 1952 v Lipovljanoch. Je Slovák. Ukončil Ekonomickú fakultu v Záhrebe, zamestnaný je v Privrednej banke Záhreb ako hlavný koordinátor regiónu Stredné Chorvátsko. Je spoločenský aktívny, predseda Matice slovenskej Lipovljany, redaktor webovej stránky toho občianskeho združenia, osem rokov zastával funkciu predsedu KUS Lipa Lipovljany, vydavateľ nezávislých novín "LIPA", píše a uverejňuje odborné články. Ako hosť prednášal na vysokých obchodných školách. Je členom Novljanskej akademickej spoločnosti, výkonného výboru Občianskeho združenia účtovníkov a finančných odborníkov Kutina; bol viacnásobne vyznamenaný ako dobrovoľný darca krvi.

ZAHVALA

Zahvaljujemo svim Lipovljancima i respondentima, koji su nam pružili informacije, te tako pridonijeli obogaćivanju prezentiranog materijala. Zahvalu također upućujemo svima, koji su svojim aktivnim sudjelovanjem udahnuili život ovoj monografiji.

POĎAKOVNIE

Ďakujeme všetkým Lipovljancom a respondentom, ktorí poskytli informácie, a tak prispeli k obohateniu prezentovaného materiálu. Poďakovanie tiež vyslovujeme všetkým, aktivity ktorých vdýchli život tejto monografii.

EXPRESSION OF GRATITUDE

We would like to thank all inhabitants of Lipovljani and respondents, who provided information, and contributed to the enrichment of the materials presented. We would also like to thank all of you who actively participated and inspired this monograph.

DANKSAGUNG

Wir bedanken uns bei allen Mitbewohnern aus Lipovljani, die uns Informationen gegeben haben, und damit beigetragen haben, diese präsentierten Materialien zu erreichen. Wir bedanken uns auch bei allen, die aktiv mitgemacht haben und diese Monographie inspiriert haben.

Josip Krajči

*predsjednik Matice slovačke Lipovljani
predseda Matice slovenskej Lipovljany
President of Matica Slovačka Lipovljani
Präsident der Matica Slovačka Lipovljani*

Sandra Kralj

*privremena ravnateljica Slovačkog centra za kulturu Našice
dočasná riaditeľka Slovenského kultúrneho centra Našice
acting manager of the Slovak Culture Centre of Našice
zeitweilige Leiterin des Slowakischen Kulturzentrum aus Našice*